

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация за присъждане на ОНС „доктор” в професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки

Тема на дисертацията: „Радиото – властта на медията или медия на властта” (отношенията медия-власт в периода 1944-1956 г. в България)

АВТОР: Цветелина Стойкова, редовна докторантка в катедра „Радио и телевизия” на ФЖМК

РЕЦЕНЗЕНТ: проф. дсн Снежана Борисова Попова

Цветелина Стойкова е избрала тема, особено трудна – струваше ми се, когато започвах да чета, – за млад изследовател. Още повече защото трудовете на известните български медийни историци „обрамчват” изучения от докторантката период. Вероятно повлияна от този факт съм си мислела, че периодът е някак „ясен” и оттам – изследователски безинтересен. Сигурно е също така, че в него са съсредоточени събития, чието свободно и честно коментиране е било по определен начин проблем в разните времена – както преди 1989 г., така и след това.

Докато четях работата на Цветелина Стойкова се убедих в две неща – че именно младият изследовател борави непредубедено с тази част от медийната история и че периодът всъщност е важен и обяснителен спрямо редица медийни процеси, попадащи много по-често в изследователската оптика. Така първото достойнство на работата, което искам да изтъкна, е изборът на темата. Ще си позволя да прибавя тук, че докторантката добре е прочела трудовете на медийните историци, а така също и редица текстове в сферите на българската културна история и историческата социология, което ѝ позволява да постави изследваното от нея време в естествена връзка с предходния и следващи периоди. Това изисква наистина сериозна работа с литературата, особено когато – както е в случая – авторката няма собствена памет за изучаваните събития. Идеята за разпределение на рецензентските компетенции предполага по това да се изкажат

специалистите-историци, но от моята гледна точка начинът, по който Цветелина Стойкова се сражава с историческия материал, заслужава адмирации. Тук не става само въпрос за 20-те архивни единици, за десетгодишния период, в който е изучено изданието „Радиопреглед”, за над 160-те цитирани книги и статии, сред които подобаваща част – исторически. Става въпрос за вникването във всеки позоваван текст и за херменевтичната нагласа към различни по естеството си и различно ситуирани във времето научни работи. Рядко съм виждала толкова плътен научен текст да е изпълнен с подобна прилежност.

Работата е разположена върху 170 страници и е организирана в три основни раздела, увод, заключение, библиография и приложения. Уводът съдържа всички потребни уточнения и уговорки, изследователските ограничения са ясно посочени. В него са изложени и съображения около подхода и методиката, която е изработена от авторката за постигането на конкретните изследователските цели и съдържа оригинално комбиниране на изследователски процедури. Разделите на труда имат детайлна вътрешна структура, улесняваща както разгръщането на текста, така и прочита. Всеки подраздел завършва с обобщения и изводи, позволяващи да се проследява напредването на тезата, която фактически е подсказана в самото заглавие на дисертацията. Изследването е самостоятелно и е осъществено при подчертано коректна работа с източниците.

Като обем трудът е разпределен почти симетрично в теоретична и историческа част. Теоретичната е разгърната в първите две глави, съответно центрирани върху *властта* и върху *радиото* – „властно и подвластно”, ако си послужим с думи от дисертацията; в третата глава се показва как конкретно се сплитат властовите отношения в изучавания в дисертацията период. От определена гледна точка тази симетрия участва в изказването на самата теза. Наистина, доколкото радиото има свои устойчиви специфични черти, които специфично се конкретизират във всяка епоха, самото изучаване на властовите отношения в следдеветосептемврийския период може да се случи само върху основата

на теоретичен модел, който отразява всички медийни, политически и социални „специфичности“.

В първата глава „Власт, властови конструкти и медии – теоретична рамка“ е направен преглед на основни текстове по темата. Докторантката заявява предпочитание, а впоследствие и внимателно придържане към тезите на двама от представените учени, чиито виждания за властта се синхронизират чрез близки по съществото си идеи – за условната власт (Джон Гълбрайт) и властта на знанието/информацията (Алвин Тофлър). Този избор – трябва да се каже, един от множеството възможни – обслужва изследователското намерение да се изучи едновременно властта *чрез* и властта *на* медията, което авторката прецизира приблизително така: да се изучат, от една страна, формите на социално обвързване, които водят към подчинение, и от друга, манипулирането на самия информационен канал, за да вземе участие в моделирането на съобщенията. Важен момент в този раздел са разсъжденията върху въпроса как в отношенията помежду си медията и властта фактически създават самите „маси“ чрез обръщение към тях, а не към отделния човек. Макар да не навлиза тук в изясняване на особеностите на партийния елит и спецификата на конкретната власт, авторката извява отлично „настъпателното навлизане“ на тоталитарната държава в различните сфери на медийната дейност.

Във втора глава „Измерения на властта на и чрез радиото като част от системата на средствата за масова информация“ тази линия на разсъждение е разгърната нашироко върху територията на избраната за изучаване медия – радиото. Анализът тук е богат и нюансиран. Отчитат се интернационалните тенденции в развитието на медията и обстоятелството, че в конкретно изучавания период в България радиото е в силата си (все още небанализирано и практически без конкурент). Интерпретират се спецификите на радиото в рамките на медийната система. Но най-вече прилежно се представят средствата и похватите, чрез които властта инструментализира радиото, консумирайки неговия властови потенциал. За да даде база на интерпретациите си, в тази глава Цветелина Стойкова

разглежда също така развитието на радиото в периода 1927-1943, като се спира на неговия „площаден етап“, на професионални аспекти като персонафикацията на коментарите, на войната в ефира във времето на Втората световна война и т.н.

В първите две глави докторантката фактически изгражда теоретичен конструкт, наречен от нея самата „работен модел за измеренията на властта на радиото“ в контекста на властовите механизми и отношения.

Третата глава „Взаимоотношенията радио-власт в България в годините от септември 1944 до началото на 1956“ за мен е най-интересната част от работата. Авторката на дисертацията нарича тази глава „изследователска“, вероятно в стремежа си да я отграничи от теоретичното конструиране в предходните раздели, макар че то също е изследване, само че на друго равище. Във въпросната трета глава влизат в действие всички източници, открити от авторката и уместно използвани за „населване“ на периода със събития и имена. Тази част на работата се разгръща като историографска, но трябва да се каже, че в нея конструктивно присъства вече изработеният възглед за властта *на/чрез* радиото.

В главата се очертава нещо като вътрешна периодизация на изучавания 12-годишен период. Специално място се отделя на включването на радиото в самата смяна на властта през 1944 г. и практически незабавното му подчиняване на държавната власт с преминаването на Дирекцията на радиоразпръскването в подчинение на Министерството на пропагандата. Следва засилването на съветското влияние – с края на т.нар. „народна демокрация“ и Петия партиен конгрес през 1948 г., последван от приемане на нов закон за радиото. В края на изучавания период медията практически се съединява с изпълнителната власт, превръщайки се в Комитет за радиоинформация към МС на НРБ през 1952 г. Искам специално да подчертая, че отбелязвайки всички споменати моменти, които могат да изглеждат етапи в развитието на отношенията радио-власт, Цветелина Стойкова настоява по-скоро за същността на процеса в неговата цялост – функционална трансформацията на радиото, при която то губи (а по-точно

е да се каже – не придобива) чертите на медийна институция. Това „функционално отместване” намира многообразни изрази в същността на комуникацията, осъществявана чрез радиото, за която в последния трети раздел на трета глава могат да се прочетат редица интересни неща и да се открият много ценни твърдения и обосновки.

При наличие на една силна дисертация, каквато несъмнено е рецензираната, критичните бележки са по-скоро израз на желание диалогът по темата да продължи.

Ще започна с едно съображение, което може би произтича от генерационните ни различия с авторката и от закономерното ми любопитство към нейните интерпретации по различни въпроси. В дисертацията си Цветелина Стойкова проследява изучаваната проблематика включително чрез анализ на изследователската рефлексия, почерпана от книгите на медийни изследователи, работили и писали в 60-те и 70-те години на миналия век. Струва ми се, че щеше да е безкрайно интересно, ако докторантката бе прегледала (макар съвсем бегло) и „теоретичните матрици” – текстове на водещи съветски (тогава) теоретици, популярни и активно цитирани в българската медийна книжнина (напр. Евгений Прохоров, Виктория Ученова) и представящи функционалисткия подход в изучаването на медиите.

Бих искала също да задам на авторката един въпрос. Както вече споменах, в работата много внимателно са изяснени методиката и ограниченията на изследването. Сред ограниченията се посочва и съсредоточаването на изследователското внимание върху „властта на радиото да оказва влияние в аспекта на въздействие, а не на възприятие” (с. 14), тъй като повнимателното проучване на евентуалното задоволяване на слушателските потребности предполага отделно изследване. Бих помолила докторантката да разгърне това съждение по посока на правеното от нея разграничение между възприятие и въздействие.

Заключението на дисертацията сумира напълно адекватно разгърнатия текст. Формулираните от авторката приноси кореспондират с изтъкнати по-

горе в рецензията достойства на работата. Авторефератът предава текста съвсем коректно и е построен по начин, че да отразява научното постижение на докторантката. По темата са направени три научни публикации – в специализираните научни интернет списания „Медии и обществени комуникации” и „Реторика и комуникации” и в сборника на националната научна конференция „Граждани и медии” (под печат).

В края на рецензията си позволявам да отбележа извънредно плътното присъствие на Цветелина Стойкова в живота на катедра „Радио и телевизия” в периода на докторантското обучение. Като високо компетентно бе оценено и участието ѝ в катедрения проект по НИС „Виртуална ретрофонотека – звукова памет и виртуален радиомузей (2012).

В заключение: Изказаните по-горе съображения очертават рецензирания труд като самостоятелно изследване, съдържащо научен почерк и ценни научни постижения. С пълно убеждение **предлагам на Цветелина Димитрова Стойкова да бъде присъдена ОНС „доктор”** в професионалното направление „Обществени комуникации и информационни науки” (Журналистика – Радиожурналистика).